

ışma kabul edilen eser (bk. EŞBÂH ve NEZÂİR) İsnevî, İbnü's-Sübkî, Süyûtî ve İbn Nüceym'in aynı adı taşıyan kitaplarına örnek olmuştur. Belli bir tertibi bulunmayan, konuların "kaide", "fâide" ve "fasıl" gibi başlıklar altında ele alındığı eserde Şâfiî mezhebi dışındaki mezheplerin görüşlerine nâdiren yer verilmiş, fikhî meselelerin ayrıntılarına girilmeyip deliller de genellikle zikredilmemiştir. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*'in I. cildi Ahmed b. Muhammed el-Unkurî (1404), II. cildi Âdil b. Abdullah eş-Şüveyh (1407) tarafından Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd'da yüksek lisans çalışması olarak neşre hazırlanıp yayımlanmıştır (Riyad 1413/1993). 2. *Şerhu'l-Ahkâm*. Müellifin, İbnü'l-Harrât olarak da tanınan İbn Abdülhak el-İşbilî'nin eserine yazdığı, hadis, fikhî ve usuldeki derinliğini gösteren bir şerh olup sadece üç cildi yazılabılmıştır (İbn Hacer, IV, 119). 3. *Trâzû'd-dâr*. Müveşşah türü şiirlerini topladığı bir eserdir (Safedî, IV, 267). 4. *Kitâbü'l-Farq beyne'l-melek ve'n-nebî ve's-şehîd ve'l-velî ve'l-âlim* (Makrîzî, VI, 438).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Taymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, III, 160-210; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VI, 206-208; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 13-26; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 264-284; Sübkî, *Tabakât*, VIII, 342-343; IX, 253-267; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 459-461; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 80-81; Makrîzî, *el-Mukaffe'l-kebir* (nşr. Muhammed el-Yâlâvî), Beyrut 1411/1991, VI, 435-440; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 233-235; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, IV, 115-123; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IX, 233-235; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 27-31; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 40-42; İsmail Yiğit, *Siyâsi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, s. 57-81; Donald P. Little, "The Historical and Historiographical Significance of the Detention of Ibn Taymiyya", *IJMES*, IV (1973), s. 311-327; Sherman A. Jackson, "Ibn Taymiyyah on Trial in Damascus", *JSS*, XXXIX/1 (1994), s. 41-85; Mustafa Bakır, "Eşbâh ve Nezâir", *DİA*, XI, 457; a.mlf., "el-Eşbâh ve'n-nezâir", a.e., XI, 458.

BİLAL AYBAKAN

İBNÜ'İ-VERDÎ, Sirâceddin

(سراج الدين ابن الوردی)

Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer

(ö. 861/1457 [?])

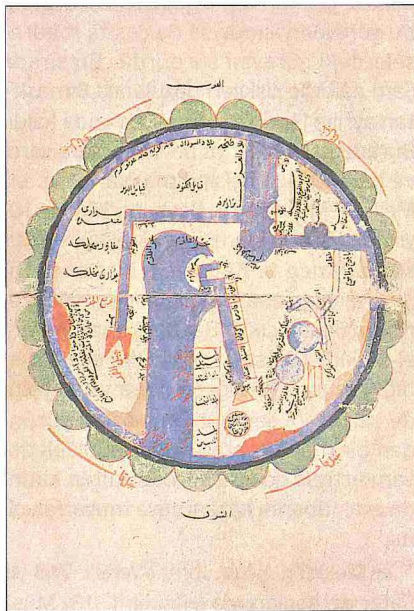
Harîdetü'l-acâ'ib ve ferîdetü'l-garâ'ib adlı eseriyile tanınan coğrafyacı.

Kaynaklarda XIV-XV. yüzyıl Şam-Filistin bölgesi coğrafyacıları arasında gösterilmesine rağmen bazı müellifler tarafından, kendisinden yaklaşık 100 yıl önce ya-

şayan Ebû Hafs Zeynüddin Ömer b. Muzafer İbnü'l-Verdî ile (ö. 749/1349) karıştırılmış ve eseri ona mal edilmiştir (meselâ *Keşfü'z-zunûn*, I, 701; Guignes, II, 19-59; Kehhâle, VIII, 3). Coğrafyacı İbnü'l-Verdî'yi, daha sonra yaşaması ve muhtemelen aynı aileden gelmesi sebebiyle bazıları İbnü'l-Verdî el-Asgar, bazıları da İbnü'l-Verdî es-Sânî olarak tanımlamışlardır. Coğrafyacı İbnü'l-Verdî de diğeri gibi Halep yakınlarındaki Maarretünnu'mân'da yetişmiştir. Ölüm tarihi için Zilkade 861 (Ekim 1457) tarihi yanında 850 (1446) yılı da verilmektedir.

İbnü'l-Verdî, İslâm âleminde ve Avrupa'da *Harîdetü'l-acâ'ib ve ferîdetü'l-garâ'ib* adlı eseriyile tanınmıştır. Bu kitabın orijinal bir telif sayıldığını söyleyenler yanında İbn Şebîb (İbn Hamdân) el-Harrânî'ye nisbet edilen *Câmî'u'l-fünûn ve selvetü'l-mahzûn*'dan (Brockelmann, GAL, II, 162; Suppl., II, 161-162) alıntı olduğunu ileri sürenler de vardır; hatta Kâtib Çelebi ağır tenkitlerde bulunmuş, müellifin bir coğrafya âlimi olmadığını dahi iddia etmiştir. Belhî ekolü geleneğini takip eden Zekeriyâ el-Kazvîni ve Şeyhür-rabve ed-Dimaşki'nin eserleri tarzında hazırlandığı görülen kitabın girişinde yuvarlak bir dünya haritası yer almaktadır. 822 (1419) yılında tamamlandığı sanılan

Sirâceddin İbnü'l-Verdî'nin *Harîdetü'l-acâ'ib* adlı eserindeki dünya haritası (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 435, vr. 3^b-4^a)

Sirâceddin İbnü'l-Verdî'nin *Harîdetü'l-acâ'ib* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 435)

eserde çeşitli ilim ve fenlerden bahsedildikten sonra birinci kısmında coğrafi bölgeler, dağlar, nehirler, ikinci kısmında bitkiler, hayvanlar, madenler ve bu madenlerin özellikleri, yararları hakkında bilgi verilmektedir. Kozmografik bir yaklaşımla kaleme alınan eserde kıyamet alâmetleri de konu edilmekte, gerçeklerle hayaller, tarihî olaylarla efsaneler iç içe anlatılmaktadır.

Harîdetü'l-acâ'ib'in dünya kütüphanelerinde pek çok nüshası bulunmaktadır. Kitabın büyük ilgi görmesinin sebebi, diğer İslâm coğrafyacılarının eserlerinde rastlanmayan Avrupa, Afrika ve Arap ülkeleri hakkında bazı ilginç bilgiler içermesidir. Müellif, Ali b. Hüseyin el-Mesûdî'den aldığı Rusya ve Doğu Avrupa'ya dair bilgiler yanında Trapani'yi Sicilya'ya bağlayan bir köprü'nün varlığından da söz etmektedir. Michele Amari bu köprü rivayetini ilk ortaya atanın İbnü'l-Verdî olduğunu söyler (*Storia dei Musulmani di Sicilia*, I, 60). Franz Taeschner'e göre de Osmanlılar'ın İstanbul'u almasından önce burası hakkında İslâm kaynaklarında anlatılan en geniş bilgi İbnü'l-Verdî'de bulunmaktadır (*Beiträge zur historischen Geographie*, s. 85). *Harîdetü'l-acâ'ib*'in bazı baskılarında yer almayan, ancak Carl Johann Tornberg, Hans von Mzik ve Kon-

rad Miller gibi âlimlerin birçok defa yayımladığı dünya haritası Kâtib Çelebi tarafından beğenilmemekle birlikte küresel haritaların bir denemesi mahiyetinde olmasından dolayı önem taşımaktadır. Krachkovsky, Kâtib Çelebi'nin bu haritayı niçin tenkit ettiğini anlayamadığını belirtmektedir (*Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-'Arabî*, II, 503). Muhtemelen müstensihler tarafından haritaya bilgisizce ilâveler yapılmış ve Kâtib Çelebi de bu yanlış haritalardan birini görmüştür.

Farsça ve Türkçe'ye çevrilen eser birçok defa basılmış (Kahire 1298, 1300, 1302, 1303, 1309, 1316, 1324; nşr. Mahmud Fâhûrî, Beyrut 1411/1991), Avrupa'da da yine çeşitli tercüme ve kısmî neşirleri gerçekleştirilmiştir. Bunların başlıcaları olarak Joseph de Guignes ve Franz Taeschner ile (bk. bibl.). A. Hylander'in *Operis cosmographici Ibn Vardi caput primum de regionibus* (Lundae 1823) ve Carl Johann Tornberg'in *Fragmentum libri Margarita mirabilium, auctore Ibn el-Verdi* (I-II, Uppsala 1835, 1839) adlı çalışmaları anılabilir. Mahmûd el-Hatîb'in yaptığı Türkçe tercüme İstanbul'da yayımlanmıştır (1303).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, II, 342; *Keşfü'z-zunûn*, I, 701; Joseph des Guignes, "Harîdat al-'ağayib. Perles des merveilles. Mélanges de géographie d'histoire naturelle, par Zein-ed-din Omar, surnommé Ebn al-Ouardi, ecivain du XIIIe siècle", *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque du Roi*, Paris 1789, II, 19-59; Serkis, *Mu'cem*, I, 284-285; Franz Taeschner, "Der Bericht des arabischen Geographen Ibn al-Wardî über Konstantinopel", *Beiträge zur historischen Geographie Kultur-geographie, Ethnographie, und Kartographie, vornehmlich des Orients. Festschrift für Oberhammer* (ed. Hans von Mzik), Wien 1929, s. 84-91; M. Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia* (ed. C. A. Nallino), Catania 1933-39, I, 60; Brockelmann, *GAL*, II, 162, 163; *Suppl.*, II, 161-163; Cevdet Türkay, *İstanbul Kütüphanelerinde Osmanlı'lar Deurine Ait Türkçe-Arabca-Farsça Yazma ve Basma Coğrafya Eserleri Bibliyografyası*, İstanbul 1958, s. 7, 9, 21, 28, 32, 37, 42, 44, 49, 50, 52, 53, 59, 76, 77 (Arapça yazma), s. 19, 27, 29, 30, 43, 93 (Türkçe yazma); Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VIII, 3; Sarton, *Introduction*, III, 962-963; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1965, II, 490-504; M. Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 42; G. Ferrand, *Relations de voyages et textes géographiques arabes, persans et turks relatifs à l'extrême-orient du VIIIe au XVIIIe siècles*, Frankfurt 1986, s. 408-425; Moh. Ben Cheneb, "İbnü'l-verdî", *IA*, V/2, s. 871; a.mlf., "İbn al-Wardî", *IEP* (Ing.), III, 966; İnâyetullah Rızâ, "İbn Verdî", *DMBİ*, V, 80-82.

MUSTAFA A. BİLGE

İBNÜ'L-VERDÎ, Zeynüddin (زين الدين ابن الوردي)

Ebû Hafs Zeynüddin
Ömer b. el-Muzaffer b. Ömer
el-Bekrî el-Kureşî el-Maarrî
(ö. 749/1349)

Tarih, fıkıh, dil ve edebiyat âlimi,
mutasavvıf ve şair.

691'de (1292) Kuzey Suriye'deki Maarretünnu'mân'da doğdu. Buraya nisbetle Maarri, soyu Hz. Ebû Bekir'e dayandığı için Bekrî ve Kureşî nisbeleriyle de anılır. Maarretünnu'mân'da başladığı öğrenimini Hama, Halep ve Dimaşk'ta sürdürdü. Takıyyüddin İbn Teymiyye, İbn Hatîb Cibrîn, Burhâneddin el-Fezârî gibi hocalarından fıkıh, tefsir, dil ve edebiyat dersleri aldı. Şerefeddin el-Bârîzî ve Abs b. İsâ es-Sercâvî adlı sûfilere hizmetinde bulundu. Özellikle Şâfiî fıkıhı ile dil ve edebiyat alanlarında ileri bir seviyeye ulaştı. Bir süre Halep'te kadî nâibliği yaptıktan sonra kadılık makamına yükseltildi ve "Fakîhu Halep" diye tanındı. Dimaşk, Menbic ve Şeyzer'de kadılık görevinde bulundu. Ardından tasavvufa yönelerek kadılıktan istifa etti, kendisini öğrenci yetiştirmeye ve eser yazmaya verdi. Binlerce kişinin öldüğü veba salgını sırasında 749 (1349) yılında Maarretünnu'mân'da İbn Fazlullah el-Ömerî ile görüştü. Bu salgında Ömerî'nin ardından kendisi de Halep'te öldü (28 Zilhicce 749 / 19 Mart 1349).

Orta seviyede bir şair olan İbnü'l-Verdî'nin şiirleri sunî ve tekellüflüdür. Makâme türü sanatlı nesirlerinde de zorlama seciler dikkat çekmektedir. Buna karşılık didaktik şiirde başarılı ürünler vermiştir. Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvî'nin *el-Hâvi's-şagîr*'ini nazma çektiği *el-Behcetü'l-Verdiyye*'si bu tür eserlerinin en tanınmışıdır. Öğrencisi Selâhaddin es-Safedî, İbnü'l-Verdî'nin birçok şiirini anlam bakımından intihal ettiğini ve *Risâletü'l-kelâm 'alâ mi'eti gûlâm*'ının kendisinin *el-Hüsnü's-şarîh fi mi'eti melîh* adlı güzellere dair antolojisinin taklidi olduğunu ileri sürer. Safedî'nin *Elhânü's-sevâcî* adlı eserinde İbnü'l-Verdî ile arasındaki mensur ve manzum yazışmalardan birçok örnek yer almaktadır.

Eserleri. 1. *Divân*. İbnü'l-Verdî'nin şiirleriyle *Risâletü's-seyf ve'l-kalem*, *Risâletü şafvî'r-rahiik*, *el-Makâmetü'l-Anâtakiyye*, *el-Makâmetü's-şüfiyye*, *el-Makâmetü'l-Menbiciyye*, *el-Makâmetü'l-Meşhediyye*, *Maqâme fi't-tâ'ûni'l-'âm* adlı makâme ve risâlelerini ihtiva eden

eser Ahmed Fâris eş-Şidyâk (İstanbul 1300) ve Ahmed Fevzî el-Heyyib (Küveyt 1407/1986) tarafından neşredilmiş, ayrıca *Mecmû'atü'r-resâ'ili'l-Kemâliyye* (Tâif 1399/1979) içinde basılmıştır. *Müntehabât min Divâni İbni'l-Verdi* adlı bir eserin yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (AY, nr. 1387). 2. *Lâmiyyetü (Naşihatü / Vaşiyetü)l-ihvân ve mürşidetü'l-hillân*. Müellifin, oğluna hitaben yazdığı ahlâkî öğütleri içeren remel bahrinde yetmiş yedi beyitlik bir manzumdur. Eserin çeşitli baskıları olup (İstanbul 1298; Beyrut 1326; nşr. Muhammed Emîn el-Hancî, Kahire 1910) üzerinde şerh, tahmîs, taştîr vb. çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ona yakın şerhi arasında Abdülvehhâb el-Gumrî'nin *el-'Arfû'n-nedi*, Muhammed b. Muhammed el-Gazzî el-Âmirî'nin *et-Tuhfetü'n-nediyye* ve Mes'ûd b. Hasan el-Kinâvî'nin *Fethu'r-rahîmî'r-rahmân fi şerhi Lâmiyyeti'l-ihvân* (Kahire 1278) adlı şerhleri zikredilebilir. Son şerhin birçok baskısı yapılmıştır. Manzumeye dair ona yakın tahmîsten Ahmed b. Merzûk er-Reşîdî (Kahire 1310), Abdurrahman b. Yahyâ el-Mellâh (Kahire 1345) ve Merzûk el-Mensûrî'ye (Mahmûd el-Fârisî'nin *Tirâzü'l-edebi* içinde, Kahire 1344) ait olanlar yayımlanmıştır. Eseri Abdullâh b. Abdul-

Zeynüddin İbnü'l-Verdî'nin eş-Şihâbü's-sâkıb adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1943)

